

İKTİSADÎ KALKINMA İLE İLGİLİ ÜÇ GÖRÜŞ VE BUNLARIN KARŞILAŞTIRILMASI (1)

Necdet SERİN

1 — Giriş :

Bu yazıda İktisadî Kalkınma Teorisi ile ilgili üç (1) görüşün kısaca ana hatlarını ortaya koyup, aralarında bir karşılaştırma yapmaya, bu görüşlerin ortak ve birbirlerinden ayrılan noktalarını tesbit etmeye çalışacağız.

Bunlardan **birincisi**, Rostow'un «Kendi Kendini Destekliyen Gelişmeye Giriş» (The Take Off Into Self-Sustained Growth) adlı makalesindeki görüşü, **ikincisi**, Lewis'in «Hudutsuz İşgücü Arzı ile İktisadî Kalkınma» (Economic Development With Unlimited Supplies of Labour) adlı makalesindeki görüşü, **üçüncüsü** de Hagen'in «İktisadî Kalkınma Teorisi» (The Theory of Economic Development) adlı makalesindeki görüşüdür.

2 — Rostow'un Görüşü :

W. W. Rostow, bir iktisat tarihçisi olarak, tarihî bilgilerin yeni bir sentezini yaparak, iktisadî gelişmenin başlangıcı ve işleyişi

(1) W. W. ROSTOW, «The Take-Off Into Self-Sustained Growth», *Economic Journal*, March 1956.

W. A. LEWIS, «Economic Development with Unlimited Supplies of Labour», *Manchester School of Economic and Social Studies* May 1954.

E. HAGEN, «The Theory of Economic Development», *Economic Development and Cultural Change*, April 1957.

üzerinde bir teori geliştirmiş bulunmaktadır. İlk olarak 1956 yılında «Economic Journal» dergisinde yayınlanan «The Take-Off Into Self-Sustained Growth» adlı makalesi ile teorisinin temelini atan Rostow, sonraki eseriyle (2) teorisini geliştirmiştir.

Rostow teorisinde, ülkelerin iktisadî gelişmelerini başlıca üç devreye bölmektedir. Bu devreler;

- 1) Kendi kendini besleyen gelişmeye giriş (Take-off) devresinden önceki, giriş veya kalkış devresine geçiş için, bazı ön şartların hazırlandığı uzun bir devre. Bu bir asır veya daha fazla olabilir.
- 2) Kalkış, veya giriş (take-off) devresi. Bu devre 20-30 senelik kısa bir zaman aralığıdır. Bu devrede ülke ekonomisi ve toplum kendisini, iktisadî gelişmenin az çok otomatik, veya kendi kendini besleyen bir sistem halinde işleyeceği duruma hazırlar.
- 3) Üçüncü devre, 20-30 senelik kalkış devresinden sonra, artık gelişmenin normal ve kendi kendini besler hale geldiği uzunca bir devredir.

Daha sonra Rostow, «The Stages of Economic Growth» adlı kitabında teorisini biraz daha geliştirmiş, yukarıda saydığımız devreleri beşe çıkarmıştır. İktisadî gelişmenin beş devresi ise şunlardır:

1) Ananevi toplum halinde yaşama hali - ki buna Rostow, the Traditional Society demektedir. Bu devrede, cemiyetin yapısı çok sınırlı bir üretim fonksiyonu ile gelişmekte olup, kullanılan yöntemler Newton öncesi ilim ve teknolojiye dayanmaktadır. Aynı zamanda fizikî âleme karşı davranışlar da son derece ilkelidir.

2) Kalkış (Take-off) devresine geçiş için gerekli ön şartların hazırlandığı devre.

(2) W. W. Rostow, *The Stages of Economic Development* Cambridge University Press, (Paperbound edition), 1960.

3) Kalkış (Take-off) devresi.

4) Olgun ekonomi haline geçiş devresi. Buna Rostow, (the Drive to Maturity) demektedir. Bu devre kalkış devresine geçildiği andan veya bu devrenin sona erdiği andan itibaren geçen 60 veya 40 yıllık bir devredir.

5) Beşinci devre ise, Yığın Halinde Tüketim Devresidir. Rostow, buna, (The Age of High Mass-Consumption) demektedir.

Bu devrede artık adam başına hakiki gelir, nüfusun büyük çoğunluğunun yığın halinde tüketim yapmasına imkân verecek bir seviyeye çıkmış bulunmaktadır. Aynı zamanda çalışan nüfusun yapısında köklü bir değişme olmuştur. Genel nüfusa göre şehir nüfusu oransal olarak çok artmıştır. Hattâ büro işlerinde ve çok maharet isteyen işlerde çalışan nüfusun miktarı da artmıştır.

Görüldüğü üzere Rostow'un teorisinin temeli ilk olarak üzerinde durduğumuz üç devredir. Beş devreli halde de iktisadî gelişme bakımından en önemli devreler bu üç devredir.

Teoriye göre, ön şartların hazırlandığı uzun devrede, çok ke-re ve özellikle, toplumun dışından, iktisadî gelişmenin mümkün olduğu, başarılabileceği fikri gelmekte ve toplumu meydana getiren insanların bilinçlerine yerleşmektedir. Bu fikrin toplumda yerleşmesiyle birlikte, bazı önemli toplumsal değişmeler meydana gelmeye başlamaktadır. Eğitim sistemi, ve her çeşit eğitim imkânlarında bir gelişme, bir genişleme görülür. Girişken iş adamları sınıfı doğmaya ve bu sınıf, mevcut birikimleri verimli yatırımlara kanalize etmeye başlar. Malî kuruluşlar ortaya çıkar. Toplumsal sabit sermaye veya alt yapı yatırımları ve diğer kamu hizmetleri önem kazanır. Çağcıl yapım sanayi kurulmaya başlar. Verimli yatırımların oranı, millî gelirin yüzde beşine yükselir, tarım dalında verim yükselir. Kısaca bu devrede, üç tane temel şart elde edilir. Bunlar;

1) İnsan kaynağının gelişmesi,

2) Toplumsal sabit sermaye yatırımlarının artması,

3) Tarım dalında köklü bir değişimin meydana gelmesi, dir.

Bu kalkış devresinde, üretim yöntemlerinde, özellikle tarım birinin veya birkaçının işlenmesi sebebiyle kalkış (take-off) başlar. Adı geçen unsurlar; siyasî devrim, teknolojik yenilikler, uluslararası çevrede meydana gelen bir değişiklik olabilir.

Bu kalkış devresinde, üretim yöntemlerinde, özellikle tarım dalında uygulanan yöntemlerde köklü bir değişiklik meydana gelir. Sanayi dalında olduğu kadar, tarım dalında da yeni teknik imkânlar yayılır.

Başarılı bir kalkış (take-off) için yapılması gerekli işler ise şunlardır; 1) Net yatırımların, millî gelire oranı % 5 dolaylarından, % 10 dolaylarına yükseltilmelidir. 2) Yüksek bir gelişme hızına sahip bir veya birkaç temel sanayi ortaya çıkarılmalıdır. Bunlara öncülük eden sektörler (Leading Sectors) denir. Ülkenin kaynakları, gelir seviyesi, uluslararası çevredeki mevcut durum bu sanayilerin temelidir. En önemli sanayi dalları ise, tarım ürünlerini ve diğer ilkel maddeleri çağcıl yöntemlerle işleyen sanayilerdir. Bundan başka, demiryolu sisteminin gelişmesi, tarihî olarak kalkış devresinin aşılmasında önemli rol oynar. Bunların yanında, silâhlı kuvvetlerin çağcıl bir hale getirilmesi de öncülük eden bir sektör olabilir. 3) Siyasî, toplumsal ve kurumsal bir kadronun mevcudiyeti veya hızla ortaya çıkarılmalıdır.

Bu devrede en önemli şey, iktisadî gelişmeyi beslemek için gerekli olan malî kaynakların sağlanmasıdır. Bunun için ilk kaynak, müsadere veya vergileme yolu ile gelir aktarılması yapmaktır. Bu şekilde gelirin el değiştirmesi, ellerindeki imkânları verimli bir şekilde kullanmayanlardan, kullanacak olanlara doğru yapılacaktır. İkinci kaynak ise enflasyondur. Çünkü, özellikle eğer devlet, fertlerden daha verimli bir şekilde bu kaynaktan elde edeceği imkânları kullanırsa, fiyat enflasyonu sermaye yığılmasına yardım eder. Üçüncü kaynak, işletme sermayesi arzının devlet ve özel kuruluşlar tarafından genişletilmesidir. Dördüncü kaynak da ihracat kazançları ve dış yardım sağlanmasıdır.

Kısacası, öncülük eden dallarda gelişme meydana gelmesi, geliri, adam başına ve bölgeler itibarıyla yükseltir. Artan gelirlerin yarattığı yatırım imkânları girişken iş adamları tarafından kullanılır, belli başlı ihracat sanayileri gelişir, ihracat gelirlerinin hızla artışı, özellikle sermaye malları ithalinde kullanılır. 20 - 30 senelik hızlı bir gelişme ve köklü değişim sonunda ekonomi kendi kendini besliyecek bir şekilde çalışacağı devreye ulaşır.

3) Lewis'in Görüşü :

W. A. Lewis'e ve Klâsik Modele göre, nüfusun sermayeye ve iktisadî kaynaklara göre oldukça fazla olduğu pek çok ülkede hayatı devam ettirmeye yetecek bir ücret (Subsistence wage) seviyesinde, hudutsuz bir işgücü arzı mevcuttur. Aynı zamanda bu ekonomilerde, işgücünün kenar veriminin ihmal edilebilecek kadar az, sıfır veya negatif olduğu geniş sektörler vardır. Ekonomide, özellikle tarım dalında gizli işsizlik mevcuttur. Ve yukarıda söylediğimiz gibi ücretler hayatı devam ettirmeye yetecek seviyededir. Bu durumda, yeni sanayiler kurulabilir veya eski sanayi kuruluşlar kolaylıkla geliştirilebilir. Çünkü işgücü bol ve ucuz olarak mevcuttur.

Bu hudutsuz işgücünün kaynakları ise; çiftçiler, ücretle çalışan bir kısım işçiler, kadınlar, nüfus artışının yaptığı ilâveler, ve iktisadî faaliyetlerde gittikçe artan etkenlik ve verimliliğin sonucu olarak işsiz kalan insanlardır.

Bu durumda mevcut ücret seviyesinde, niteliksiz işgücü bulma sıkıntısı olmadan, yeni sanayiler kurulabilir, veya eski sanayi kuruluşlar geliştirilebilir. Çünkü işgücü bol, ucuz olarak mevcuttur. Fakat bu işgücü aynı zamanda niteliksizdir. Bu sebeple sadece niteliği işgücü miktarının yetersizliği, gelişme sırasında bir tıkanıklık olarak, bir süre için ortaya çıkabilir. Fakat asıl tıkanıklıklar sermaye ve doğal kaynakların miktarıdır.

Ekonomide mevcut belli başlı sektörler ise iki tanedir. Bunlardan birincisi, çoğaltılabilen sermaye kullanan ve asgari ücret ödeyerek işgücü kiralayan ve üretim faaliyetlerine girişen kapita-

list sektör, ikincisi de, çoğaltılamayan sermaye kullanan ve işgücünü kapitalist sektöre kiralyan, kendi kendine yeten (tarım) sektörüdür. Bu sektörde adam başına üretim, kapitalist sektöre göre çok düşüktür. Bu sebeple, daha fazla sermaye sağlandıkça, kendi kendine yeten sektörden daha çok işçiyi kapitalist sektöre aktarmak mümkün olur. Bunun sonucunda da, adam başına üretim, kendi kendine yeten sektörde artar. Fakat sermaye yığılımı ve teknolojik ilerleme ücretlerin artması sonucunda değil, fakat, millî gelir içinde kârların payının yükselmesinin bir sonucu olarak sağlanır. Kendi kendine yeten sektördeki kazançlar sadece kapitalist sektörde ücretler için bir tavan teşkil eder. Fakat, gerçekte ücretler bundan biraz daha yüksek olabilir. Şunu da unutmamalıdır ki, aradaki fark sadece gerçek değil, görünüştedir. Çünkü kapitalist sektörde hayat daha pahalıdır.

M. A. Lewis'e göre, yeter derecede gelişmemiş ülkelende birikim seviyesinin düşük olmasının sebebi, kapitalist kârlarının az olmasıdır. Eğer kapitalist sektör gelişirse, kârlar artar ve millî gelirin gittikçe artan bir kısmı tekrar yatırımlara yöneltilir. Bu artışın sonucu olarak da, kapitalist sektör, gittikçe daha fazla insanı kendi kendine yeten sektörden çekerek, çalıştırmaya başlar. Bu şekilde, işgücünün yer değiştirmesi, işgücü fazlası ortadan kalkıncaya kadar devam eder.

İktisadî kalkınma sorununda en önemli şey birikim ve yatırım seviyesini % 4 - 5 seviyesinden % 12 - 15 veya daha yüksek bir seviyeye çıkarmaktır. Önemli miktarda birikimlerin toplandığı eler ise, kâr ve kira (toprak kirası) şeklinde gelir sağlıyanlardır. Çalışan sınıfın veya işçi sınıfının birikimleri ise çok azdır. Orta sınıf için de durum aşağı yukarı aynıdır. Bu sebeple birikimin başlıca kaynakları kârlar (dağıtılan ve dağıtılmayan) ve kiradır.

Bu sebeple, eğer yeter derecede gelişmemiş ülkeler daha geniş bir kapitalist sektöre sahip olurlarsa, kârlar büyür ve bunun bir sonucu olarak birikim ve yatırım seviyesi oransal olarak daha geniş olabilir. Ve eğer, devlet kapitalizmi de mevcutsa sermaye yığılımı büyük bir olasılıkla, çok daha hızlı olur.

Lewis'e göre, sermaye yaratacak bir kaynak da enflasyon olabilir. Enflasyon devresinde fiyatlar yeni sermaye malları üretildiği sırada yükselir ve sermaye malları ile üretilen tüketim malları pazara geldiğinde düşer. Fakat bu enflasyonist gidiş devamlı bir hadise olarak yürüyüp gidemez. Bu hal, ancak, gönüllü birikimler belli bir seviyeye çıkıncaya kadar devam eder. Bu belli seviyede, gönüllü birikimler, fiyat artışlarının şişirdiği yatırım seviyesine eşit olur. Fazla üretim hali sona erince de ücretler hayatı devam ettirmeye yetecek seviyenin üzerinde yükselmeye başlar. Bu sebeple kapitalist sektör, bu yola, sermaye yaratmak için devamlı olarak baş vuramaz.

Bunaya kadar ki çözümlemede bir kapalı ekonomi modeli düşünülmüş bulunmaktadır. Açık bir ekonomide ise, ücretler artmaya başladığında, kapitalistler bundan kaçınmak için, eğer fazla işgücü mevcutsa yabancı ülkelere, kendi ülkelerine doğru göçleri teşvik ederler. Bu sebeple kapitalistler göçleri uyardırmaya hayatı devam ettirmeye yetecek ücret seviyesindeki işgücü bol olan ülkelere sermaye ihracına baş vururlar. Bu şekilde ücret artışını kontral altında bulundurmamak mümkün olur. Fakat kapitalist için en kolay yol sermaye ihracıdır. Çünkü işçi sendikaları göçleri durdurmaya tedbirlerin alınmasını sağlayabilir. Fakat sermaye ihracı da, kapitalistin kendi ülkesinde sermaye yığılmasını azaltır ve ücretleri düşük tutar.

4) Hagen'in görüşü :

Hagen'e göre, İktisadi kalkınma teorisinin meşgul olduğu başlıca şey, devamlı olarak ileri tekniklerin geleneksel toplumların, içine girişini izah etmektir. Aynı zamanda, eğer, devamlı bir teknolojik ilerleme sağlanacaksa, çeşitli faaliyetlerin de buna paralel olarak toplum içinde yer alması gerekir. Bununla ilgili olarak,

- 1) Saf ilimde devamlı bir ilerleme,
- 2) Devamlı olmak üzere yeni üretim yöntemlerinin kullanılmasına başlaması,

- 3) Çeşitli alanlara uygun, niteli işgücünün miktarca artması,
- 4) Yenilik getirecek şekilde girişken iş adamlarının ve bunların meydana getireceği kuruluşların gelişmesi,
- 5) Çeşitli tiplerde, yenilik getirici, siyasî ve toplumsal idare mekanizmasının kurulması, sağlanmasıdır.

Geleneksel bir toplum halinden, ileri bir toplum haline geçmek için de bazı unsurlar değişmeye maruz kalmak zorundadır. Değişmesi gereken unsurlar da şunlardır:

- 1) Teknik bilgi (Technical Knowledge)
- 2) Fertlerarası ilişkiler (Interpersonal Relationships)
- 3) Toplumsal durum (Social Status)
- 4) İktisadî faktörler (Economic Factors)
- 5) Kültürel gerilik (Cultural Lags)
- 6) Uyarıcı unsurlar veya güderler (Motivations)

Hagen'e göre, geleneksel topluluklar yeni teknik bilgileri elde etmelidirler. Bunun için de mevcut ilmi fikirler stokunu kullanmalıdır. Aynı zamanda iktisadî münasebetler içine ve bireysellikten (Particularism) evrenselliğe (Universalism) doğru, fonksiyonel yayılmadan (functional diffuseness) fonksiyonel belirliliğe (Functional specificity) doğru ve teknolojik değişmeyi kolaylaştıracak bir sınıf yapısına doğru yönelmelidirler. Toplum, eski geleneksel toplumsal bağları ve lüzumsuz veya uygun olamayan kültürel bağları terketmelidir.

Toplumun bu şekilde değişmesi sırasında, iktisadî kalkınma bakımından en önemli ön şart toplumsal sabit sermaye yatırımlarının sağlanmasıdır. Bu yatırımlar olmaksızın kalkınma başarılamaz. Sermaye yığılması, teknik ilerleme bakımından önemlidir. Sermaye yığılmasının finansmanı ise, geniş çapta sermaye topluyacak ve bunları yatırım şeklinde sokacak kuruluşlara ihtiyaç gösterir.

Geleneksel toplumlarda, teknik ilerlemenin çok çeşitli tipleri, büyük birimler halinde fiziki sermayeye ihtiyaç göstermeksizin sağlanabilir. Buna örnek olarak tarımda ve ev sanayiinde üretim yöntemlerinin iyileştirilmesi gösterilebilir.

İşgücü ise en en iyi şekilde kullanılmamaktadır. Fakat sermaye yığılmasının düşük olmasının asıl sebebi, psikolojik toplumsal şartlardır.

Bundan başka, uyarıcı unsurlar (Motivations) gelişme amaçlarına uygun olarak değişmelidir. Uyarıcı unsurlarda meydana gelecek bir değişiklik devamlı teknolojik bir değişimin yerleşmesine öncülük edebilir. Köklü bir değişiklik ise, toplum içinde yer alan ikinci grup halk tabakasının yardımı ile meydana gelebilir. Ananevi toplumlarda, arasıra meydana gelen teknolojik değişimler ilk olarak, düşünen insanların (intelligent minds) rastgele gayretleri ve ikinci olarak da, seçkin (istisnai) fertlerin (deviant individuals) ortaya çıkışıyla meydana gelir.

Bütün bunlar içinde, kısaca yapılması gereken şey, iktisadî ve toplumsal kurumların uygun bir şekilde değişmesini sağlamaktır. Ve geleneksel bir toplum halinden, ileri bir toplum haline geçiş büyük ölçüde fertlerin gayretleriyle meydana gelir.

5) Üç Görüşün Karşılaştırılması :

Görüldüğü üzere, kısaca ana hatlarını vermeye çalıştığımız üç görüş iktisadî kalkınma ve iktisadî gelişme olayı üzerinde durmaktadır.

Rostow, iktisadî gelişme olayını çözümlemek için, ülkelerin iktisadî gelişme tarihini, belli başlı birbirinden oldukça açık bir şekilde ayrılabilen üç devreye bölmektedir. Ülkelerin iktisadî gelişme tarihlerinin bu şekilde devrelere ayrılmasına bazı tarihçiler karşı koymaktadır. Fakat bu karşı koyma pek önemli görülmemektedir. Çünkü Rostow'un yeter bilgiye dayanarak yaptığı bir çözümlenme ve ayırma, pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin durumunu aksettirmektedir. Kısacası Rostow'un kuramı iktisadî kalkınma olayının sistematik bir çözümlenmesidir.

Rostow'a göre, toplum, kalkış (take-off) devresini tamamladıktan sonra, gelişmenin normal bir olay olduğu, kendi kendine işler ve kendi kendini besler bir hale geldiği devreye girmektedir. Fakat bu devreye girebilmek için kendi kendini besliyen gelişmeye doğru başarılı bir kalkış yapmak şarttır. Bu başarının elde edilmesi için de kalkış devresine girmeden önce birtakım ön şartların hazırlanması ve bazı önemli değişmelerin sağlanması gerekir. Hagen'e göre de, geleneksel, tarımsal topluluk halinden ileri bir toplum haline geçiş için, toplum içinde yer alan çeşitli faaliyetler ve unsurlar bir değişmeye uğramak zorundadır. Değişmeye uğraması gereken bu faaliyet ve unsurlar, Rostow'un ileri sürdüğü üç devrenin ilk ikisinde değişmesi beklenen faaliyet ve unsurlardır. Ve Hagen'in kuramında devamlı teknolojik gelişmeye giriş, Rostow'un üçüncü devresini, yani kendi kendini besliyen gelişme devresini karşılamaktadır.

Bu üç görüşte, sermaye yığılını ve toplumsal sabit sermaye yığılını, iktisadî kalkınmanın en önemli sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Geleneksel toplumlarda, yatırım seviyesinin düşük olmasının başlıca sebebi, tutum eyleminin, gelir seviyesinin düşük olması sebebiyle az olmasıdır. Lewis'e göre, birikim seviyesinin düşük oluşunun başlıca sebebi kapitalist kârlarının düşük bir seviyede oluşudur. Bu noktada, Hagen, birikim seviyesinin veya tutum eyleminin, iktisaden gelişmemiş ekonomilerde düşük olmasının sebebi olarak, toplumda mevcut toplumsal ve psikolojik şartlara ağırlık vermektedir.

Bu üç teorinin hepsinde, tarım dalında verim artışı ve tarımda kullanılan yöntemlerin geliştirilmesi, kalkınmanın başarı şartlarından en önemlisi olarak görülmektedir. Gizli işsizlik sorununun ortadan kaldırılmasının da tarımsal verim artışını sağlayacak bir unsur olduğu üç görüşte de kabul edilmektedir. Lewis'e göre, geleneksel toplumlarda, çeşitli sebeplerden dolayı, yeni sanayiler kurmak veya mevcutları geliştirmek için gerekli işgücü, niteliksiz ve bol olarak mevcuttur. Bu sebeple kullanılmaya hazır sermaye miktarı arttıkça, tarım dalından, sanayi dalına veya kendi kendine yeten sektörden, kapitalist sektöre doğru daha fazla işgücü akımı sağlamak mümkündür. Bu akımın yaratılması ise, tarımda verimi

arttıran ve yeni sanayiler kurulmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Rostow'un kuramında adı geçen, öncülük eden sanayiler, Lewis'in kurulacağına işaret ettiği yeni sanayilerdir. ✓

Üç görüşte de, iktisadî kalkınmayı besleyecek kaynaklar aynıdır. Kaynakların birincisi, Rostow'a göre gelirin veya kaynakların, bu kaynakları az verimli kullanacaklardan, daha verimli kullanacak olanlara aktarılmasıdır. Bu kaynakları daha verimli kullanacağı düşünülen kişi veya kuruluşlar, özel sermaye veya devlet dalında yer almaktadır. Lewis'e göre, bu şekilde kaynakların aktarılması, kendi kendine yeten sektörden, kapitalist sektöre, (Rostow'da özel sermaye dalı) göre olmalıdır. Çünkü birikim seviyesini yükselten başlıca kaynak kapitalist gelirleri yani kârlarıdır. Aynı zamanda kapitalistler kendi gelirlerini ve başkalarından sağladığı kaynakları verimi yatırımlara yöneltten başlıca merkezdir. Eğer devlet kapitalizmi de mevcutsa, sermaye yığılması hızlanmaktadır. Görüldüğü üzere bu noktada devletin iktisadî faaliyetleri üzerinde de görüş birliği mevcuttur. Hagen de sermaye yığılmasının finansmanı için bazı kurumların kurulmasına ihtiyaç gösterir. Bu kurumlar da kapitalist sektör, sermaye piyasası v.s. dir.

Lewis ve Rostow'a göre, ikinci derecede önemli finansman kaynağı fiyat enflasyonudur. Özellikle, devletin fertlerden daha verimli harcamalar yapması halinde fiyat enflasyonu sermaye yığılması için daha faydalı olmaktadır.

Görüldüğü üzere üzerinde durduğumuz üç görüşün aralarında önemli farklar mevcut değildir. Sadece bir kaç özellik ve sonuna ayrı şekillerde yaklaşım, aralarındaki fark olarak belirlemektedir. Bu farkları şu şekilde özetleyebiliriz.

1) Rostow iktisadî gelişme olayını üç (veya beş) devrede çözümlemesini yapmaktadır.

2) Hagen de üstü kapalı olarak bazı devreler ileri sürmektedir. Bu devrelere örnek olarak, bazı şartların hazırlanmasını sağlamak için geçmesini gerekli gördüğü devre ile, devamlı teknolojik ilerleme devresi diye bahsettiği zaman aralığı gösterilebilir.

Fakat Hagen, daha çok toplumda mevcut olan psikolojik ve toplumsal şartlarla, seçkin insanların ortaya çıkışına, iktisadî kalkınma bakımından daha fazla önem vermektedir.

3) Lewis, iktisaden kalkınmak isteyen bir toplumun, gizli işsiz ve işsiz insanların gücünden verimli bir şekilde nasıl faydalanılabileceğini ortaya koymakta, kapalı ve açık ekonomi hallerinde işgücünden verimli bir şekilde faydalanışın sonuçlarını göstermektedir.